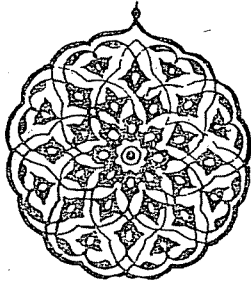


Tasavvuf

Dr. Ahmed Subhi
FURAT

Ruveym B. Ahmed

«V. 303 - 915»



AGDAD'ta yetişmiş büyük sūfilardan biri olan Ebû Muhammed **R u v e y m b. A h m e d** (1), büyük bir ihtimalle hicri III. asrın başlarında bu şehirde doğmuş ve tahsil görmüş olmalıdır. Kur'ân tefsiri sahasında derin bilgisi olduğu gibi (2), aynı zamanda güvenilir bir râvi olan **İdris b. Abdilkerim el-Haddâd**'tan (v. 292/904) (3) kırâat okumuştur (4). Fıkıhta, **Ebû Suleymân Dâvûd b. Ali b. Halef el-İsfahânî**'nin imâmı bulunduğu zâhiri mezhebini (5).

Ebû Abdirrâhmân es-Sulemi (v. 412/1021), Bağdad'ta Ruveym b. Ahmed'ten rivâyet edilmiş, kimseden işitmediği müsned bir hadîs bulduğunu zikreder ki eski bir hatla yazılmış olan ve **Ruveym b. Ahmed, Yezid b. Sinân el-Basri** (v. 264/877), **Safvân b. İsâ** (v. 815), **Ebû Hâtim Suveyd** (v. 167/783), **Katâde** ve **Enes b. Mâlik** yoluyla nakledilen bu hadîse göre adamın biri, Hz. Peygamber'in yanında bir pireye lânette bulununca, onun şu sözüne muhâtap olmuştu :

«Onu lânetleme, zî'ra o nebîlerden birini namaz için uyardırmıştır» (6).

(1) İsmi'nin *Ebu'l-Hasan Ruveym b. Ahmed b. Ahmed* olduğu da rivayet edilir (bk. *Tab. es-Sulemi*, 180; *Târih Bağdâd*, VIII, 430).

(2) *Târih Bağdâd*, VIII, 430; *Hilye*, X, 296; *Keşf*, 170; *el-Bidâye*, XI, 125.

(3) *Hayatı hk. bk. Târih Bağdâd*, VII, 14.

(4) *Tab. es-Sulemi*, 180; *Târih Bağdâd*, VIII, 430.

(5) *Tab. es-Sulemi*, 180; *Risâlet el-Kuşeyriyye*, 22; *Keşf*, 170.

(6) *Tab. es-Sulemi*, 180-181.

Hız Peygamber'in, Ebu'd-Derdâ'yı, Ebu Bekr'in önünde yürürken görmesi üzerine ona «Ey Ebu'd-Derdâ, güneşin kendisinden daha hayırlı bir kimsenin üzerine doğmadığı Ebu Bekr'in önünde mi yürüyorsun?» dediğini öğrendiğimiz hadisin râvileri arasında da Ruveyym b. Ahmed yer alır (7).

O, tasavvufun pek yaygın bir hal aldığı devrede yaşamıştı. Ancak kendisinin devrinin fikri hayatı ile ilgili itirafları, bize, sünni tasavvufun yanı sıra sapık iddiâ ve görüşlerde bulunan birçok fırkaların mevcudiyetinde haber vermektedir. Öyle görülüyor ki o, bu sıralarda muhtelif fırkaları tenkid edilecek olgun bir yaşta bulunuyordu. İşte bu münasebetle «talebeleri ne yapacaklarını şaşırılmış, müridleri gevşemiş, âbid ve âlimleri, ilm-i mârifet mensuplarını muhtelif grublar halinde, hallerini ve sahiplerini küçümseyip amelden kaçarak bir sığınmakta çevrenlenmiş, herhangi bir makama ulaşmamış veya başkalarının kendilerinin yüksekliklerine dâir söylediklerine aldanarak hevâ ve heveslerinden sarhoş olmuş bir halde bulunca, onları bu dereceye sürükleyen sebepleri düşündüm. Bunlardan biri, onların bu mevkie vaktlerinden önce gelmiş olmalarıydı. Diğeri ise, girdikleri yolları bilmeyişleri ve lüzumlu takvâdan bîhaber oluşlarıydı. Bu durumlarını görünce, vaziyetlerini anlatmak ihtiyacını duymuştum. Hallerinin sebeplerini, yanılmaktan sakınmalarını, nereden gelip nereye yükseldiklerini ve nelere bağlandıklarını göstermek istiyordum. Usûl ve makamlar hakkındaki ihtilâflarının sebeplerini büyüklerine sorarak, imamlarıyla mübâhase ederek tetkik ettim» der (8). İçlerinde her türlü mesûliyeti Allah'a yüklemek isteyenler, lâıyk olmadıkları cem ve tefrik iddiasında bulunanlar, fenâ makâmını yanlış şekilde telakki edip benimseyenlerin bulunduğunu zikrettiği bu muhtelif fırkalar arasında söz ve davranışlarıyla ilm-i tevhid'i destekliyen, hal ve amel-leri vefâ ve ihlâsla sarılan bir cemâatin bulunduğunu da nakleder. Ona göre bu zümreye mensup olanlar, bir makamda olgunlaştıktan sonra diğerine geçmekte, ehlinin müsaadesi olmadıkça herhangi bir ilme bağlanmamaktadır. Bunlar mârifet ilmini elde etmiş olanlardır; Allah'a muhakkik'lerin itaatiyle boyun eğmişlerdir (9).

Ruveyym b. Ahmed'in, bu fırkalar arasında sadece birini tasvip ederek diğerlerini acı bir tarzda tenkit etmesi, hakkında bazı söylentilerin çıkmasına da sebep olmuş görülüyor. Ebu Abdillâh b. el-Hafif'in (v. 371/981) anlattığı şu hadise bunu teyid etmektedir (10): Bağdad'a gelince, Ruveyym b. Ahmed'i ziyâret etmek istedim, gittim. Bana

(7) Hz. Peygamber'in bu ikazından sonra Ebu'd-Derdâ'nın, Hz. Ebu Bekr'in dâima arkasından yürüdüğü görülüyordu (bk. Hülye, X, 302).

(8) Bk. Hülye, X, 297-99.

(9) Bk. Hülye, X, 300.

(10) Ebu'l Hasan ed-Deylemî, Ebû Abdillâh b. el-Hafif'in hayatına dâir eserinde (Sîret eş-şeyh el-kebîr Ebû Abdillâh b. el-Hafif eş-

«nerelisin?» dedi. İran'dan geldiğimi söyledim. Sonra yanında bulunduğum şeyhin Câfer el-Haddâ olduğunu öğrenince «sûfiler hakkımda ne söylüyorlar?» diye sormuş, ben «hiçbir şey» deyince, devam etmişti: «Onlar benim dünyaya yüz çevirdiğimi söylüyorlar». Tam bu sırada küçük bir çocuk gelmiş, yanına oturmuş, Ruveyym de ona bakarak «onlarda bu çocuğun rızkı kadar birşey görseydim, bu işe bağlanmazdım..» diye ilâve etmişti (11).

○ NUN muhtelif eserlerde bize kadar gelmiş sözleri, mezkûr tenkidlerinde ne kadar haklı olduğunu gösterir mahiyettedir. O, diğerleri arasında tercihen medh ettiği tasavvuf yolunun güçlüğüne farkında olduğu gibi, muhtelif vesilelerle bunu itiraf ta eder. İbn'ul-Hafif, kendisinden tavsiyede bulunmasını isteyince şöyle demişti: Tasavvuf yolunda yapılabilecek şeylerin en azı, ruhu bu yolda harcamaktır. Bunu göze alarak girmek istersen, ne âlâ; yoksa sûfilerin ehemmiyet-siz sözleriyle meşgul olma» (12). Zaten «sûfiler nefislerini bu yola hasrettikleri müddetçe doğru yoldadırlar; eğer güllük gülistanlık içinde iseler mahv olmuşlardır» (13). «Senin her sınıf insanla oturup kalkman, sûfilerle oturup kalkmandan daha emniyetlidir. Çünkü bütün insanlar, kendi âdetlerine, bu zümre ise hakikatlar üzerine oturmuştur. Halkın hepsi Hak olarak şeriatin dış görünüşlerini, bunlar ise vara'nın hakikatını ve sıdk'ın devamlılığını iddiâ ediyorlar. Sûfilerle oturup kalkan onların yakinen bildikleri herhangi bir şeyde kendilerine muhâlefet ederse, Allah iman nûrunu onun kalbinden söker alır» (14).

Kul, güçlükleri yüklenmede nefsinin diğerlerininkinden öne almalıdır «Hakim kimse, ilâhî hükümlerde kardeşlerine müsâmahalı davranır ve kendi nefisine karşı tazyik eder. Onlara karşı müsâmahalı davranış, ilmin icâbı, kendisine karşı tazyik ise vara'nın hükmündendir» (15). Ruveyym b. Ahmed'in mehabbet telakkisi de oldukça farklıdır. Muhâtabı olduğu bu husustaki bir soruyu «Mehabbet, bütün hallere muvafakat göstermedir» diye cevaplandırmış ve arkasından da şâirin :

— Bana öl desen memnuniyetle ölürüm ve ölüme çağırana da «hoşbulduk» derim» beytini okumuştur (16).

Şirâzi; Farsça tercümesi, İbn'ul-Cuneyd eş-Şirâzi, nşr. Annemâire Schimmel Tarı, Ankara, 1955), onun, Bağdad'ta hizmetine girdiği ilk sâfinin Ruveyym b. Ahmed olduğunu zikreder (bk. s. 85).

(11) Menâkib el-ebrâr, 164b; el-Muhtâr, 146a.

(12) Tab. es-Sulemî, 183; Risâlet el-Kuşeyriyye, 22; Hülye, X, 297.

(13) Tab. es-Sulemî, 181.

(14) Tab. es-Sulemî, 182; Risâlet el-Kuşeyriyye, 22; Menâkib el-ebrâr, 163 a-b.

(15) Tab. es-Sulemî, 181; Risâlet el-Kuşeyriyye, 22; Menâkib el-ebrâr, 163a.

(16) Tab. es-Sulemî, 184.

Onun Rızâ «belâdan hoşlanmadır» (17), sabır da «şikâyeti terkîr» (18) tarzındaki ifâdeleri bu telâkkisiyle kolayca telif edilebilir. Sevgi katışıksız olmalıdır: «Bir karşılık uğruna seveni, bu karşılık, sevgilisine buğz ettirir» (19). Tevekkül'ü «Aradaki; vasitalardan ümidini kaldırıp, en üstün bağa yapışmak» şeklinde anlayan Ruveym b. Ahmed, hakiki üns'ün «Sevgiliden başka bütün şeylerden ayrı kalmak» olduğu (20) düşüncesindedir.

Ruveym b. Ahmed'in bir müddet devlet işlerinde de çalıştığı görülmektedir. İbn Kesîr'in (v. 774/1372) kaydına göre bu meşguliyeti İsmâil b. İshâk'ın Bağdad kadılığına geçişi sırasında olmuştur (21). El-Hatîb el-Bağdâdî'nin (v. 430/1038) naklettiği aşağıdaki hâdiseler herhalde bu sıralarda olmalıdır: el-Cuneyd, Ebû Amr ez-Zeccâcî'yi (v. 348/959), Ruveym'in yanına gitmekten alıkoymuş. Ebû Amr bizzat anlatıyor: Bir gün nasılsa Ruveym'in yanına gittim; meşguldü. Tesâdüfen el-Cuneyd de geldi. Yanından birlikte ayrılırken el-Cuneyd bana: «Ey Horasanlı, onu nasıl buldun?» demiş, ben de «bilmiyorum» deyince şöyle devam etmişti: «Halk bu durumun, onun hal ve dikkati için bir nâkisa olarak düşünmekte. Oysa o, hiçbir vakit bu günlerde olduğundan daha olgun olmamıştı» (22).

Meşhûr sûfilerden Câfer b. Muhammed el-Huldî (23), Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed eş-Şârânî (24), Muhammed b. el-Hafif (25), Ahmed b. Muhammed ed-Dineverî (26) ve Muhammed b. Ahmed el-Mukrî (27) ile de münasebetler tesis etmiş olan Ruveym b. Ahmed bazı eserler de yazmıştı ki semâ'a dâir olanın ismi Galat el-vâcîd'in'di (28). Bağdad'ta 303 h. (: 915 m.) de vefat etti ve Şüniziyye kabristanına defnolundu (29).

SEMNÛN B. HAMZA

Bilhessa mehabbet hakkındaki güzel gö-

(17) Tab. es-Sulemî, 183; Hilye, X, 301, Sıfat es-safva, II, 249.

(18) Tab. es-Sulemî, 183; Hilye, X, 301, Târih Bağdâd, VIII, 431; Sıfat es-safva, II, 249.

(19) Tab. es-Sulemî, 184.

(20) Tab. es-Sulemî, 183; Târih Bağdâd, VIII, 431; Sıfat es-safva, II, 249.

(21) el-Bidâye ve'n-nihâye, XI, 125.

(22) Ebu'l-Abbâs b. Atâ'nın ifadesiyle o, kendisini ahvalin değiştirmek için kadar sağlam bir karaktere sahipti (bk. Târih Bağdâd, VIII, 431). İbn Kesîr'in, Ruveym b. Ahmed'in memuriyet hayatına geçişiyle tasavvufu bıraktığı, refahı tercih edip mal ve mülk sahibi olduğuna dair verdiği mâlumata başka bir eserde rastlanmıyor. Bilhassa el-Hatîb el-Bağdâdî'nin böyle bir şeyden bahsetmeyişi, haberin mevsiikiyeti hakkında haklı olarak şüphe celbetmektedir.

(23) Tab. es-Sulemî, 434.

(24) Tab. es-Sulemî, 451.

(25) Tab. es-Sulemî, 462.

(26) Tab. es-Sulemî, 475.

(27) Tab. es-Sulemî, 509.

(28) Keşfu'l-mahcûb, 170.

(29) Tab. es-Sulemî, 180; Târih Bağdâd, 431.

rüşleriyle tanınan Ebu'l-Hasan Semnûn b. Hamza el-Havvâs (30), aslen Basralı olmakla beraber (31) Bağdad'ta yerleşmiş ve ömrünün hemen hemen hepsini bu şehirde geçirmişti. Kaynaklarda, umûmiyetle vefatının el-Cuneyd'ten sonra (32) vâki olmuş zikredilmesi karşısında, III. hicri asrın başlarında doğmuş olduğunu hükmetmek pek hatâlı olmasa gerektir. Büyük bir ihmalle o, ilk tahsilini Bağdad'ta yaptı. Meşhûr sûfilerden Serî es-Sakâtî (v. 251/865), Muhammed b. Ali el-Kassâb (v. 275/888), Ebû Ahmed el-Kalânîsi (v. 270/883) sohbetinde buldukları arasında yer alıyordu (33).

Kendisine Semnûn el-Kezzâb diye isim takan (34) bu sûfinin eserlerde muhtelif parçalar halinde muhafaza edilmiş sözlerinin çoğu mehabbet hakkındadır. Ferid el-Din Attâr'a göre o, mehabbet hususunda hususi bir görüşe sahip olduğu gibi bunu, mârifet'e de tercih etmekte ve «Mehabbet asıl ve yolun temelidir; hal ve makamlar mehabbete nisbetle oyun mesâbesindedirler» demektedir (35).

«Gönlüm sevginizden önce boştu; yaratıkları hatırlayarak boş vakit geçiriyor ve hoşlanıyordu.

— Sevgin, kalbimi dâvet edince kabul etti; onun Senin sahanı terk ettiğini görmüyorum.

— Yalan söylüyorsam Senden ayrı kalayım; dünyada Senden başkasından hoşlanıyorsam da...

— Arzu edersen beni kavuştur, dilersen kavuşturma; kalbimin Senden başkasına yatacağını sanmıyorum» (36) ile

«Ağladım, evet göz yaşı nefis için bir rahatlık; ama şevkin göz yaşı kalbi yaralıyor.

— Onun kalbime ilhâm ettiği şeyleri hatırlamam faydasız; bunlar gamı harekete getiriyor.

— Bana «ne idin?» denilse, «serzenişin alevlendirdiği kederlerin âteşiyle muazzem» derim.

— Takbîh edemeyeceğim birine tutuldum; O beni «kabahat bende» diyecek kadar azarlıyor» (37) beyitleri, onun

(30) İsminin Ebu'l-Kâsim Semnûn b. Abdullâh olduğu da rivâyet edilir (bk. Tab. es-Sulemî, 195).

(31) Hilye, X, 309; el-Muhtâr, 179a.

(32) Tab. es-Sulemî, 195; Levâkîh, I, 89.

(33) Risâlet el-Kuşeyriyye, 23; Levâkîh, I, 89.

(34) Rivâyete göre Semnûn b. Hamza «Ben Senden başkasından hazzetmiyorum; istediğim şekilde beni dene...» şiirini okumuş ve akabinde idrâr tutukluğuna mâruz kalmıştı. Bu hadiseden sonra talebelere «amcanızı el-Kezzâb diye çağırın» dediği یشitilmişti (Bk. Risâlet el-Kuşeyriyye, 23; Menâkib el-ebrâr, 171a-b; Tezkiret el-evliyâ, II, 71.

(35) Tezkiret el-evliyâ, II, 69.

(36) Tab. es-Sulemî, 198; el-Muhtâr, 180a; Nefehât, 101 (: tercüme, 154).

(37) Tab. es-Sulemî, 199.

Allah'a karşı temiz ve samîmi mehabbetinin ifadeleridir.

Ebu'l-Huseyn En-Nûrî (v. 295/907) bir defasında Semnûn'a, mehabbet hakkındaki görüşünü sormuştu. Bunun üzerine Semnûn ona : «Allah'ın sana karşı mehabbetini mi yoksa senin Allah'a karşı mehabbetini mi soruyorsun? demiş, en-Nûrî'nin «Allah'ın bana karşı mehabbetini soruyordum» demesi üzerine şunları söylemişti : «**Melekler bile bunu işitmeğe dayanamazlar, sen nasıl dinleyebilirsin? Dün Hızır aleyhisselâmla görüşüm. Melekler sözümü dinliyor ve beğeniyorlardı. Allah teâlâ'da işitti de beni azarlamadı; azarlasaydı dilim tutulurdu.**» (38). **İbrâhîm b. Fâtîk** anlatıyor: Semnûn'u mescidte mehabbet hakkında konuşurken dinlemiştim. Birdenbire küçük bir kuş geldi, ona yavaş yavaş yaklaştı ve eline kondu. Sonra gagasıyla, kan akıncaya kadar yere vurdu ve ruhunu teslim etti» (39).

Ancak o, bu mehabbet anlayışını samîmi ve faâl bir dindârâne hayatla birlikte götürmekteydi. Virdi, hergün 500 rekât namaza varmaktaydı (40). **Ebû Ahmed el-Kalânîsi'**nin bizzat kendisinin de şahid olduğu bir hadiseye göre, zengin adamın biri fakirlere kırk bin dirhem dağıtmıştı. Bunu gören Semnûn, Ebû Ahmed el-Kalânîsi'ye : «Bu kimsenin dağıttığı şeylere ne dersin? Biz bunu yapamayız, gel namaz kılabileceğimiz bir yere gidelim ve her dirhem başına bir rekât namaz kılalım» demişti. Bunun üzerine birlikte Medâin'e gitmişler ve orada kırkbin rekât namaz kılmışlardı (41). **el-Hasan b. Zar'ân**, bir defasında Semnûn'un yanına girmiş onu ağlar halde bulmuştu. Bir saat kadar beklemiş, öğle vakti gelince «ezan okundu» demiş, Semnûn kalkıp namazını kılmış ve tekrar ağlamaya başlamış. Bir saat daha geçince sebebinin sorduğu zaman şu cevabı almış: İçime bir düşünce girdi, Allah sanki bana: «Nasıl-sın?» diyordu. Ben de: «Ey Allah'ım, beni benden daha iyi bildiğin halde mi soruyorsun?» dedim. «Ben nasıl olduğumu bilseydim, ben olmazdım...» (42).

DEVİRİNDE, yalancılığı ve dedikoduculuğu ile tanınmış olan **Gulâm el-Hafîlî'nin** (v. 275/888) şerrinden kurtulamamış olan Semnûn b. Hamza, **el-Cuneyd** ile **en-Nûrî'nin** akranıydı. Ve el-Cuneyd'in vefat senesi olan 297 hicriden sonraki bir tarihte Hakk'a göçmüştü (46).

(38) *Menâkib el-ebrâr*, 172a; *el-Muhtâr*, 180a.

(39) *Menâkib el-ebrâr*, 171b-172a; *el-Muhtâr*, 179a.

(40) *el-Muhtâr*, 179a.

(41) *Hilye*, X, 311; *Tezkiret e-levliyâ*, II, 71.

(42) *Menâkib el-ebrâr*, 172b; *el-Muhtâr*, 179a.

(43) *Onun vefatını, el-Cuneyd'inkinden daha önce kabul edenler de vardır* (bk. *Hilye*, X, 309; *Risâlet el-Kuşeyriyye*, 23).

ZULMETTEN

NÛRA

Bir devir vardı yâ râb, ne müthiş günahkârı
Şirkin en dehşetlisi insan ufkunu sardı
Güneş doğamaz olmuş, ay yerinde sönmüştü
Dünya küfrün elinde bir zindana dönmüştü.
İnkâr fırtınasının yakıp kavuran sesi
Ve kuvvetin zayıfa hitmeyen işkencesi
Mezara gömülürken insanlar diri-diri
Bir peygamber yarattın Hıradaki tekbîri
Felek felek dolıştı, Arş-ı Alâyı tuttu.
Küfürse öfkesinden kendisini unuttu.
Dağ taş lisana geldi inledi nûr-nûr diye.
Kur'ân-ı Kerîm denen o nûr senden hediye
İşte o zaman inmiş âlemin imdadına
Yetimlerin âhına, mazlûmun feryadına
Her âyetinde bir sır, her sırrında bir âyet
İnsanlık kavuşmuştu umduğuna nihayet
Münkirlere haddini bildirdi adl-ı Rabbî
Ne mutlu müminlere «Hâzâ min fadl-ı Rabbî».

Yaşar FERSAHOĞLU